

Mitä suomalaisella viinapäällä tarkoitetaan? Mitä sen viimeaikaisesta kehityksestä tiedetään? Miten viinapäätä koskevat käsitykset vaikuttavat alkoholipolitiikasta käytävään keskusteluun? Näihin kysymyksiin, jotka ovat taas tulleet ajankohtaisiksi muun muassa vuoden 1987 alkoholikomitean mietinnöstä käydyssä keskustelussa, etsin vastausta eräitten viime vuosina julkaistujen tutkimustulosten pohjalta.

Mitä viinapäätä uskotaan?

Monet suomalaiset uskovat tietävänsä, että suomalainen viinapää on vain meille ominainen taipumus hillittömään humalahakuiseen juomiseen, jonka olemassaolo on aina ollut tunnettu ja jonka säilyminen perustuu uralilaisilta ajoilta saakka kantamaamme geeniperimään. Uskotaan myös, että rajoittava alkoholipolitiikka on juuri tästä syystä välttämätöntä tai että sitä myös juuri tämän uskomuksen perusteella harjoitetaan. Tämän biologisen viinapääkäsityksen rinnalla esiintyy toinen, kulttuurinen viinapääkäsitys. Sen mukaan viinapää on kulttuurin piirre, jota voidaan esimerkiksi kasvatuksella ja valistuksella muokata eri suhteissa soveliaammaksi. Tämän käsityskannan edustajat uskovat tietävänsä, että ratkaisu Suomessa esiintyviin alkoholiongelmiiin on juomatapojen sivistämisessä, jonka onnistuessa rajoittavasta alkoholipolitiikasta voitaisiin vähitellen luopua.

Viinapään perinnöllistä luonnetta korostavassa keskustelussa on keskeisenä auktoriteettina ollut Veli Verkko, joka tutkimuksissaan väkivaltarikollisuudesta (esim. Verkko 1951) arveli, että Itä-Euroopan kansojen keskuudessa saattaa esiintyä luonteeltaan perinnöllistä taipumusta rajuun juomiseen, mikä puolestaan

sitten heijastuu suurissa väkivaltarikollisuusluvuissa. Historioitsija Matti Peltonen on tuoreessa tutkimuksessaan (Peltonen 1988) osoittanut, että viinapään käsite syntyi jo ennen Verkon tutkimuksia. Peltonen katsoo, että viinapään nimellä kulkeva käsitys suomalaisten alkoholilojen erikoisluonteesta heijastaa vuosisadan vaihteen yhteiskunnallista erityistilannetta, jossa raittiusliike tarvitsi itsemäärittelynsä tueksi viinapään kaltaista apuneuvoa. Käsitteen peruslähtökohdat olivat Peltosen (1988, 10) mukaan ”alkoholin käytön ja rikollisuuden liittäminen yhteen, suurlakon jälkeinen sivistyneistön pettyminen kansaan... ja aikakaudelle tyypillinen yleiseurooppalainen rotujuttelu...”.

Kulttuurista viinapääkäsitystä on Suomessa näkyvimmin edustanut Pekka Kuusi, joka sodan jälkeen asettui vastustamaan Verkon ja hänen kannattajiensa biologismia. Kuusi käsitti juomatavat ennen kaikkea yhteisöllisen kulttuurikehityksen tulokseksi (1948, 143): ”Me olemme sivistyskansana auttamattoman nuori. ...Läntiset kansat ovat kulttuuriperinteittensä avulla meistä tässä suhteessa (henkistyminen, itsensä hallinta [J. S.]) huikeasti edellä. ... Me tarvitsemme kasvatusta, ennen kaikkea juuri kasvatusta. Eräs merkittävä osa tässä itsekasvatustyössä on kulttuuritapojen kehittäminen ja nimenomaan myös juomatapojen kehittäminen. Miten voitaisiin siis meillä vapautua humaltumistavasta?” Tämän ajattelumallin mukaisesti syntyi muun muassa 1950-luvun kampanja ”Mieluummin viinejä kuin väkeviä”, ja sivistämistavoitteet olivat esillä myös 1960-luvun suuren alkoholiuudistuksen yhteydessä.

Vuoden 1987 alkoholikomitean mietinnön (Yhteiskunnan muutos ja alkoholipolitiikka, 1989) ehdotuksista käydyssä keskustelussa on esitetty muun muassa, että koko alkoholipolitiikkamme ja sen perustana ollut alkoholitutkimus ovat olleet muuttumattomaksi ymmärre-

Kiitän Pirjo Paakkasta, Pekka Sulkusta ja Matti Virtasta hyödyllisistä kommentista tämän artikkelin valmisteluvaiheessa.

tyn viinapään vankeja. Siksi ei pystytä havaitsemaan, ettei alkoholin käyttö Suomessa ole sen kummallisempaa kuin muuallakaan maailmassa, ja siksi komiteakin esittää vääriä lääkkeitä väärin määriteltyyn tautiin. Tälle väitteelle on saatu tukea niistä havainnoista, joiden mukaan eräitten Helsingin keskustan ravintoloiden ”uuteen keskiluokkaan” kuuluvat asiakkaat osaavat juoda muutenkin kuin perinteisenä pidettyyn humalahakuiiseen tapaan (Ahola 1989; alkuperäisen asiakaskyselyn aineiston on raportoinut Mika Pirinen [1988]). Suomalaisen humalan on arveltu olleen muuttumassa jo pitkään, ja muutoksen on katsottu merkitsevän nimenomaan humalan kesyyntymistä (Virtanen 1982 a & b). Väestön juomatapoja koskevissa tutkimuksissa ei humalan kesyyntymistä tai juomatapojen keskiluokkaistumista ole kuitenkaan juuri ollut havaittavissa (ks. Simpura 1985, esim. luvut 4, 5 ja 7).

Puhe suomalaisesta viinapäästä sai joitakin vuosia sitten lisäpontta niistä kulttuurisosiologisista tutkimuksista, joissa tutkimuskohteena oli erityisesti suomalaisissa elokuvissa ilmenevä ”suomalaisen miehen myyttinen humala” (Falk & Sulkunen 1981; Sulkunen 1983; Partanen 1980). Kulttuuritutkimuksen tulosten katsottiin viittaavan siihen, että Suomessa esiintyy sellainen alkoholin käyttöä koskeva jäsentämistapa, jossa humala ja sen tarjoama ”toinen todellisuus” ovat keskeisiä elementtejä. Tämän myyttisen humalan olemassaolo on asetettu kyseenalaiseksi ja on jopa väitetty, että koko humalakeskeisyys onkin vain tutkijoiden keksintöä ja tahallisesti levitetty valheellinen yleistys (vrt. Roos 1986).

Tutkimustulosten perusteella on esitetty siis hyvinkin ristiriitaisia väitteitä. Siksi on paikallaan miettiä, mitä puhe suomalaisten juomatapojen mahdollisesta erikoislaadusta voi eri yhteyksissä tarkoittaa.

Mitä viinapää voi tarkoittaa?

Matti Peltonen (1988, 3) esittää viinapään käsitteen koostuvan kolmesta peruselementistä: juomatavan kansallisesta erityisluonteesta (suomalaiset sivistyskansoista poikkeavia), nautintatavan erityisyydestä (”humalahakuisuus”) sekä humalakäyttäytymisen erityisyydestä (alkoholin nauttiminen saa suomalaisen

käyttäytymään poikkeuksellisen sivistymättömästi tai jopa väkivaltaisesti). Näitä elementtejä näyttää yhdistävän lisäksi käsitys siitä, että kansan uskotaan olevan juomisen erityispiirteiden suhteen huomattavan yhtenäistä.

Yksinkertaisimmillaan puhe viinapäästä tarkoittaa Peltosen kahta viimeistä elementtiä. Perinnöllinen humala-alttius ilmenisi pyrkimyksenä tavoitella humaltumista sekä myös taipumuksena humaltua helposti pienistäkin alkoholimääristä. Tähän liittyisivät myös käyttäytymismuutokset, joissa varsinkin väkivaltaisuus on etusijalla. Tällaisen koko väestön tasolla esiintyvän perinnöllisen alttiuden olemassaolosta ei kuitenkaan ole saatu näyttöä tutkimuksissa.

Toinen tapa puhua viinapäästä on tarkastella sitä kulttuuriin sisältyvien ajattelu- ja käyttäytymismallien kautta. Alkoholilla on monenlaisia käyttöjä, joista osa liittyy sen aineellisiin ominaisuuksiin juomana, ravinnon osana, lääkkeenä ja päihteenä, osa taas liittyy alkoholiin aikojen kuluessa yhdistyneisiin kulttuuriin merkityksiin (vrt. Mäkelä 1983). Pekka Sulkusen (1980 & 1983) tunnetussa jaottelussa erotellaan kaksi alkoholin kulttuuristen merkitysten pääryhmää: instrumentaaliset ja myyttiset. Silloin kun alkoholin käyttöä hallitsevat instrumentaaliset merkitykset, alkoholijuomat eivät paljonkaan poikkea muista kulutustavaroista. Alkoholijuomia voidaan käyttää osoittamaan nauttijansa sosiaalista asemaa muille (ostensii-viset merkitykset), niillä voi olla merkitystä myös nauttijan käsityksille omasta itsestään (identifioiva merkitys), ja alkoholin käyttö voi luoda yhteenkuuluvaisuutta (integratioiva merkitys). Samalla tavalla voidaan käyttää monia muita tavaroita. Toinen merkitysten ryhmä, myyttiset merkitykset, taas liittyy siihen, että alkoholin käytöllä voidaan viitata muuhunkin kuin välittömästi läsnä olevaan sosiaaliseen todellisuuteen. Silloin alkoholi ikään kuin rakentaa sillan juomistilanteessa välittömästi läsnä olevan todellisuuden ja ”toisen todellisuuden” välille. Alkoholin käytöllä on silloin vertauskuvallista merkitystä.

Puhe suomalaisen miehen myyttisestä humalasta tarkoittaa juuri tätä vertauskuvallisuutta: ”Juominen on ilmaisuväline, jolla kuvataan myyttiä suomalaisen miehen yhteiskunnallisesta asemasta häviämässä olevassa pienviljeli-

jäkulttuurissa ja erityisesti myyttiä hänen suhteestaan naiseen” (Sulkunen 1983, 31; ks. myös Falk & Sulkunen 1981). Ei tietenkään ole välttämätöntä, että alkoholin käyttäminen myyttisten kulttuuristen merkitysten ilmentämiseksi olisi aina nimenomaan humalakäyttöä. Sen sijaan näyttää kyllä siltä, että humaltuminen voi olla hyvin käyttökelpoinen tällaisten merkitysten ilmaiseeseen.

Tässä mielessä puhe suomalaisen humalan erityisluonteesta liittyy siis siihen, että sen uskotaan heijastavan eräitä pienviljelijäkulttuurissa vallinneita sosiaalisia suhteita. Silloin myös kritiikki, jossa on arvosteltu tämän humalakäsityksen ajanmukaisuutta, sisältäisi väitteen, jonka mukaan uudessa kaupunkisuomalaisten yhteiskunnassa pienviljelijäyhteisön rakenteet ja kulttuuriset merkitykset eivät enää ole käypiä. Kysymys on silloin varsinkin siitä, miten hitaasti kulttuurin merkitysrakenteiden uskotaan muuttuvan ulkoisten elinolojen muuttuessa. Pääosa alkoholitutkimuksesta on korostanut muutosten hitautta silloinkin, kun elinolot sinänsä muuttuvat nopeasti. Tähän näkemykseen kohdistuva kritiikki taas painottaisi sitä, että uusia merkitysrakenteita voi syntyä nopeastikin ja että ne myös voivat levitä suhteellisen nopeasti laajalle väestöön.

Väitteitä suomalaisen juomisen humalakeskeisyydestä on ymmärretty hyvin monella eri tavalla. Juomatapojen muutosta koskevissa tutkimuksissa on niin sanottu humalakulutuksen osuus ollut tärkeä kuvailuväline. Siksi on voinut syntyä vaikutelma, että suomalaisten juomista kuvattaisiin kokonaisuudessaan vain humalan ympärillä tapahtuvaksi. On myös voitu ajatella, että ”suomalaisen humalan” esillä pitäminen merkitsee sitä, että väitetään humaltumisen ajatuksen olevan kaiken juomisen taustalla määristä ja seurauksista riippumatta. Onkin tärkeää huomata, että puhe humalan voimakkaasta asemasta suomalaisten alkoholia koskevissa käsityksissä ei suinkaan tarkoita sitä, että kaikki juominen olisi avointa tai tiedostamatonta humalajuomista. Erillään on siis pidettävä kolme asiaa: kuinka paljon humalaa kaiken kaikkiaan esiintyy, kuinka yhdenmukaisia ovat suomalaisten juomatavat humalakulutuksen suhteen ja millaisia ovat alkoholin käyttöä koskevat käsitykset.

Humalakeskeisyyttä koskevat käsitykset pe-

rustuvat keskeisesti myös siihen, että verrataan suomalaisten juomista muiden maiden juomatapoihin. Kansanuskomukseksi on jo muodostunut käsitys, että suomalaisten juomatavoille on ominaista ”sivistymättömyys”, jota ilmentää nimenomaan humalan keskeisyys. Toisaalta on esitetty myös sellaisia näkemyksiä, että suomalaisten juominen ei juuri poikkeaisikaan muiden maiden juomatavoista. Tutkimustuloksiin viitataan näissä keskusteluissa harvoin, ja niitä on myös niukahkosti saatavilla. Viinapäättä ja nykyaikaa käsiteltäessä on kuitenkin selvitettävä, mitä suomalaisten juomatapojen erikoislaadusta voidaan oikeastaan sanoa.

Juomatapojen laatua arvioitaessa sekoittuvat erityisen usein keskenään ilmiäkäyttäytyminen ja kulttuurin sisältämät käsitykset. On siis pyrittävä selvittämään, milloin suomalaisesta humalasta esitetyt väitteet viittaavat ulkoiseen käyttäytymiseen, milloin taas niihin tapoihin, joilla juomisesta puhutaan.

Poikkeako suomalaisten juominen muitten maitten juomatavoista?

Eri maissa on tehty runsaasti aikuisväestön juomatapoja koskevia tutkimuksia. Sellaiset tutkimukset, jotka olisi suunniteltu nimenomaan eri maiden juomatapojen vertailuun, ovat kuitenkin harvinaisia. Yksi näistä harvoista on vuonna 1979 kerättyyn aineistoon perustunut pohjoismainen alkoholikysely (yhteenveto ks. Hauge & Irgens-Jensen 1987). Toinen vertailumahdollisuus perustuu siihen, että erillisten tutkimusten tuloksia vertaillaan jälkikäteen. Tällaisia vertailuja on tehty Suomesta ja Skotlannista (Simpura 1979 a & b) sekä Hollannista, Saksasta ja Sveitsistä (Knibbe & al. 1987). Myös Suomen ja Espanjan välinen vertailu (Pyörälä & Simpura 1986) sisältää juomatapatietoja. Jälkikäteisvertailujen pulmana on aineistojen usein erittäin huono yhteensopivuus (Pohjoismaita koskevista vertailuvaikeuksista ks. Simpura 1988).

Kysymys humalakulutuksesta ja humalan keskeisyydestä on juomatapavertailuissa hankala. Suomessa on juomatapatutkimuksissa käytetty sellaista tiedonkeruutapaa, jossa kartoitetaan todellista juomista ja yksittäisiä juomiskertoja (ks. Simpura 1985 & 1988). Tällöin on mahdollista arvioida jonkin kulutustason

ylittävien kertojen lukumäärä ja näiden kertojen osuus alkoholin kulutuksesta. Lisäksi on Suomessa erikseen tiedusteltu, kuinka usein vastaajat ovat olleet omasta mielestään humalassa. Tällaisia tietoja on muualta maailmasta harvoin saatavissa, sillä tavallisinta on, että juomatapatutkimuksissa tiedustellaan keskimääräisiä juomistiheyksiä ja kertakulutusmääriä. Tällöin ei voida arvioida jonkin kertakulutustason ylittävien kertojen useutta ja niiden osuutta kulutuksesta.

Itse asiassa juomatapatutkimusten tiedonkeruutavat heijastelevat tutkijoiden käsityksiä alkoholin käytön ja alkoholiongelmien luonteesta. Suomessa ei ole oltu kiinnostuneita lajittelemaan alkoholin käyttäjiä erilaisiin ongelmajuojien, riskiryhmien ja ongelmattomien kategorioihin, vaan on haluttu kuvata juomista sen sosiaalisissa yhteyksissä väestöryhmien, kulutuksen jakautumisen ja käyttötilanteiden ominaisuuksien kautta. Varsinkin yhdysvaltalaisissa tutkimuksissa taas esiintyy usein pyrkimys luokitella alkoholin käyttäjiä erilaisten alkoholiongelmiin liittyvien yksilöllisten riskitekijöiden löytämiseksi. Tiedonkeruutavalla on vaikutuksensa myös tuloksista käytävään keskusteluun. Kun Suomessa on vakiintunut käytännöksi kuvata humalakulutuksen osuutta yhtenä juomatapojen peruspiirteistä, on samalla annettu tukea käsitykselle suomalaisten juomatapojen erikoislaadusta.

Pohjoismaisessa alkoholikyselyssä vuonna 1979 tiedusteltiin vastaajien humaltumistiheyttä (ks. Hauge ja Irgens-Jensen 1987, 8–11). Tanska ei ollut tässä tutkimuksessa mukana. Niiden osuus, jotka ilmoittivat humaltuvansa ainakin kerran viikossa, oli Suomessa 13, Islannissa 16, Norjassa 10 ja Ruotsissa 8 prosenttia miespuolisista alkoholin käyttäjistä. Koska raittiuden osuudet eri maitten miesväestöissä olivat likimain samat, kuvaavat äskeiset luvut tilanetta koko 20–69-vuotiaassa miesväestössä. Niiden osuudet, jotka eivät oman ilmoituksensa mukaan humallu koskaan, olivat Suomessa 18, Islannissa 4, Norjassa 19 ja Ruotsissa 29 prosenttia miespuolisista alkoholin käyttäjistä. Islannissa ja jossakin määrin myös Suomessa on humaltuminen siis jonkin verran keskeisemmässä asemassa kuin Norjassa ja Ruotsissa.

Humalajuominen ei siis olekaan suomalaisen yksityisomaisuutta. Historioitsija Per Från-

berg (1988, 83–84) toteaa Pohjois-Ruotsia koskevassa tutkimuksessaan, että norrlantilaisessa humalassa on tuskin mitään hienostuneisuutta; se on ”totaalista ja brutaalia”. ”Lyhyesti sanoen, pohjoisessa päihtymyksessä ja juomisessa on vähän myönteisiä puolia, jos lainkaan” (Frånberg 1988, 83). Hän jatkaa huomauttamalla, että ”eivät edes suomalaiset, joiden alkoholitutkijat korostavat suomalaisen humalan olevan totaalisuudessaan ainutlaatuisen ylittämätöntä, ole niin onnettomia kuin krapulaiset norrlantilaiset, sillä Suomessa ei krapulaisia pidetä syrjittynä parialuokkana” (1988, 84).

Suomen (1976) ja Skotlannin (1972) vertailussa voitiin havaita, että alkoholin keskimääräinen kertakulutus oli Suomessa suurempi kuin Skotlannissa (Simpura 1979 a, 236). Ero tuli esiin sekä miesten että naisten kohdalla. Humalakulutuservioon tarvittavia tietoja ei Skotlannista ollut saatavilla, eikä niitä ole saatu myöhemmistäkään Isossa-Britanniassa tehdyistä tutkimuksista (Dight 1976; Wilson 1980).

Valitettavasti ei vertailukelpoisia tietoja Suomessa usein ihanteena pidettyjen viinimaiden tämänhetkisistä juomatavoista ole juuri saatavissa (ks. kuitenkin Estudio... 1984; Pyörälä & Simpura 1986). Jo klassiset tutkimukset italialaisten (Lolli & al. 1958) ja ranskalaisten (Sadoun & al. 1965) juomatavoista osoittavat, ettei käyttäytymismuutoksina näkyvä julkihumaltuminen ole kuulunut vallitsevaan juomismalliin. Kun tulosten mukaan esimerkiksi kahden litran päivittäinen viininkulutus ei ollut tavatonta, on kuitenkin ilmeistä, että myös humaltuminen on kuulunut monien kokemuspäiriin. Viinimaissakin alkoholinkäyttötottumukset ovat jatkuvasti muuttumassa: uudenaikaistumisen myötä alkoholin kulutus alenee (ks. Sulkunen 1988; Pyörälä 1989) ja perinteinen ateriointiin liittyvä alkoholin käyttö antaa tilaa pohjoisempaa juomatapaa muistuttavalle ajanviettejuomiselle (ks. Pyörälä 1988; Pyörälä & Simpura 1986). Uusimmat tutkimustulokset osoittavat, etteivät myöskään humalan kokeminen ja siitä puhuminen ole vieraita espanjalaisnuorisolle, vaikka puhetapa ei olekaan niin suoraviivainen kuin suomalaisilla nuorilla (Pyörälä 1989). Nämä havainnot puhuvat suomalaisen juomisen erikoislaadun äärimmäistä korostamista vastaan, mutta osoittavat myös sen, että Suomessa usein esitetty ihannoiva kuva viinimaiden alkoholin

käytöstä on itsessäänkin myytti.

Tutkimuksessa, jossa suomalaiset, tanskalaiset ja saksalaiset opiskelijat saivat tehtäväkseen laatia kuvauksia samanlaisten arki-iltojen tapahtumista, sisälsivät suomalaisten kuvaukset selvästi enemmän alkoholimainintoja kuin muiden maiden opiskelijoiden kuvaukset (Simpura & al. 1989). Lisäksi alkoholimaininnoilla oli suomalaisten kertomuksissa tapahtumien kulkujäsentävä rooli, ja alkoholi liittyi usein negatiivissävyisiin kriisitilanteisiin; huomattavaa on, että tutkimusaineistoa kerättäessä vältettiin nimenomaan viittaamasta alkoholiin. Epäsuoraa näyttöä suomalaisten juomatapojen erikoislaadusta tarjoaa myös suomalaisten ulkomaanmatkailua koskeva tutkimus, jossa kohtaaminen erilaisten alkoholiolojen kanssa tuottaa edelleenkin stereotyyppisiä seiväsmatkakokemuksia (Veijola 1988; ks. myös Jokinen & Veijola 1988).

Yhtenä todisteena suomalaisten juomatapojen humalakeskeisyydestä muihin maihin verrattuna on pidetty alkoholimyrkytyskuolemien suurta määrää. 1970-luvulla tehdyssä tutkimuksessa Suomen kuolleisuusluvut olivat huomattavasti suuremmat kuin muissa Pohjoismaissa (Poikolainen 1977). Erojen syitä mietittäessä oli erilaisiin elinoloihin ja hoito-, huolto- ja kontrollijärjestelmiin liittyvien seikkojen lisäksi erittäin keskeisenä Suomessa muita maita yleisempi raju kertajuominen. Vaikka yksityiskohtaisia tutkimuksia ei viime vuosilta ole tehty, viittaavat tilastotiedot suurien kuolleisuuserojen säilymiseen (ks. esim. Nordisk alkoholstatistik, 1988). Näyttää myös siltä, että Suomessa eräät muutkin yksittäisiin juomiskertoihin ja suuriin kertakulutuspäämiin liittyvät alkoholin käytön seuraukset ovat korostuneempia kuin muissa Pohjoismaissa (Nordisk alkoholstatistik, 1988). Kärjistyneenä esimerkkinä tästä ovat Suomen suuret juopumuspidätysluput, ja lisäksi juomiseen liittyvät ongelmat ovat meillä erityisen näkyviä ja julkisia (vrt. Rahkonen & Sulkunen 1987).

Käsitys suomalaisten juomatapojen erikoislaadusta ja nimenomaan humalan osuudesta siinä perustuu useammin epäsuoraan näyttöön kuin teknisesti vertailukelpoisten tutkimusten tuloksiin. Humalakulutuksen lisäksi on suomalaisten juomatavoissa tietysti muitakin ominaispiirteitä. Niistä tärkeimmät liittyvät juomisti-

lanteisiin: ruokapöydän ja kahvipöydän alkoholittomuuteen, saunakaljoihin sekä siihen, että alkoholin käyttö on juomistilanteissa edelleenkin usein pääasia ja harvoin aputoiminnan asemassa (vrt. Simpura & Partanen 1985). Toisaalta on huomattava, että suomalaisten juomatavat eivät joissakin suhteissa olekaan niin erityisiä kuin julkisuudessa joskus kuvitellaan. Esimerkiksi raittiiden osuudet aikuisväestössä ovat Espanjassa samaa luokkaa kuin Suomessa (ks. Pyörälä & Simpura 1986; Estudio... 1984). Myös suhde kulutustason ja niin sanottujen suurkuluttajien osuuden välillä on Suomessa samanlainen kuin muissa teollistuneissa maissa: kun kulutus kasvaa, suurkuluttajien määrä nousee ainakin kulutuksen kasvun tahdissa (ks. esim. Skog 1983).

Tämä katsaus osoittaa, millaisia ongelmia liittyy eri maiden alkoholikulttuurien vertailuun: ”Ilman systemaattisia empiirisiä vertailuja puhe eri maiden alkoholikulttuureista jää löysäksi laverteluksi” (Mäkelä 1971). Klaus Mäkelän jo parikymmentä vuotta sitten ehdottamia vertailevaa kansanperinnetutkimusta ja kansainvälisiä asennetutkimuksia ei ole juuri syntynyt. Eri tahoilla on vireillä pyrkimyksiä juomatapatutkimusten kansainvälisen vertailtavuuden kohentamiseksi, ja jatkuvasti keskustellaan jälkikäteisvertailujen käynnistämisestä. Kuitenkin käsitys suomalaisten juomatapojen erityislaadusta perustuu edelleen pääosin yksittäisiin ja irrallisiin havaintoihin, joiden yleistettävyys voi olla pulmallinen.

Onko humalalla keskeinen asema suomalaisten alkoholin käytössä?

Puhe suomalaisten juomatapojen humalakeskeisyydestä kääntyy helposti tarkoittamaan sitä, että kaikki juominen Suomessa tähtää humalaan ja että kaikki alkoholin käyttäjät sitä tässä mielessä harjoittavat. Suomessa myös ajatellaan usein runsaan alkoholin kulutuksen merkitsevän nimenomaan humalakulutusta ja alkoholi-ongelmien liittyvän valtaosaltaan juuri humalan haitallisiin seurauksiin.

Kun on arvioitu niin sanotun humalakulutuksen osuutta alkoholin kokonaiskulutuksesta, on päädytty suuriin lukemiin; vuonna 1984 oli miesten alkoholin kulutuksesta 63 prosenttia ja naisten juomasta alkoholista 33 prosenttia nau-

tittu yli yhden promillen humalaan johtaneilla juomiskerroilla (Simpura 1985, 72). Tämän luvun todistusvoimaa voidaan arvostella eri perustein. Ensinnäkin tiedetään, että haastattelututkimuksissa saadaan selville alle kolmannes tilastoidusta alkoholin kulutuksesta (ks. Simpura 1985, liite 2). On hyvinkin mahdollista, että juuri vähäiset juomiskerrat unohtuvat helpommin kuin merkittäviin määriin yläneet nauttimistapahtumat; yhtä lailla voidaan kaikkein rajuimpia juomiskertoja salailla useammin kuin muita. Toiseksi on niin, että Suomessa runsaasti alkoholia käyttävät juovat itsensä myös muita useammin humalaan. Silloin suuri humalakulutusosuus kuvaakin etupäässä eniten juovien humalakeskeistä juomista (ks. Simpura 1985, 73), kun humalakulutusosuutta laskettaessa kukin vastaaja on mukana omaa vuosikulutustaan vastaavalla painolla. Niinpä käykin ilmi, että esimerkiksi miespuolisten alkoholin käyttäjien vähiten juovan kolmanneksen keskuudessa humalakulutuksen osuus on vain 21 prosenttia; se on kovin vähän verrattuna koko miesväestön 63 prosentin osuuteen (Simpura 1985, 73). Jos tarkastellaan vain sitä, kuinka suuri osa juomiskerroista ylittää humalakulutusrajana pidetyn yhden promillen, saadaan humalakertojen osuiksi miehille 27 ja naisille 10 prosenttia (Simpura 1985, 81). Kolmanneksi voidaan arvostella humalakulutusrajan asettamista juuri yhteen promilleen; monet voisivat vaatia sen asettamista korkeammalle. Neljänneksi tulevat ne ongelmat, jotka liittyvät veren alkoholipitoisuuden arviointiin yksittäisillä juomiskerroilla juodun määrän, vastaajan painon ja juomisen keston perusteella.

Juomatapatutkimuksissa käytettyä yhden promillen humalakulutusrajaa voidaan arvostella myös siitä, että sitä käyttäen luokitellaan yhteen hyvinkin erilaisia humaltumiskokemuksia. Matti Virtanen (1982 a & b) tähtääkin juuri tämän humalan monimuotoisuuden korostamiseen eritellessään humalakokemuksia änkyrään, tuiskeeseen ja huppeliin. Jonkin verran laadullista tietoa humalasta saadaan kyllä jo juomatapatutkimusten julkaistuista tuloksistakin. Neljännes miehistä ilmoitti vuonna 1984 nauttivansa alkoholia vähintään kerran viikossa niin, että se tuntuu ainakin hiukan päässä, ja 7 prosenttia juo vähintään kerran viikossa niin, että se tuntuu oikein toden teolla (Simpura

1985, 70–71). Naisilla vastaavat luvut olivat 6 ja 0 prosenttia. Alkoholia käyttävistä miehistä 4 prosenttia ei juonut koskaan edes sen vertaa, että se tuntuisi hiukan päässä, ja noin 15 prosenttia alkoholia käyttävistä ei juonut koskaan niin, että se tuntui toden teolla. Taaskin voidaan epäillä vastaajien kykyä arvioida, milloin humala tuntuu oikein toden teolla. Silti lukuja voidaan tulkita niin, että alkoholia käyttävälle suomalaiselle miesväestölle rajukin humala on henkilökohtaisesti varsin tuttu.

Erilaiset muut tutkimustiedot tukevat ajatusta siitä, että suomalaisten alkoholikäyttäytymisessä humalakokemukset ovat varsin tärkeitä, vaikka voidaankin samanaikaisesti sanoa, että useimmiten alkoholin käyttö on muuta kuin humalajuomista. Vielä tärkeämmältä näyttää humala silloin, kun tarkastellaan sitä tapaa, jolla alkoholista puhutaan tai alkoholia kuvataan kulttuurituotteissa. Elokuva-aineistot antoivat lähtökohdan myyttistä humalaa koskeville tutkimuksille (Falk & Sulkenen 1981; Partanen 1980), ja kaunokirjallisuustuotteissa näyttää alkoholin käytön kirjo vuosisadan alkuun verrattuna kaventuneen tultaessa 1970-luvulle; kirjallisuuden alkoholinkäyttökuvaukset olivat 1970-luvulla yksipuolisesti harmaan oluthumalan kyllästämiä, olipa kuvattavana mikä sosiaaliluokka tahansa (Paakkanen 1982). Kun juomatapatutkimuksissa on kerätty vastaajien kuvauksia viime juomiskerroista, ovat saadut kuvaukset silmiinpistävässä määrin keskittyneet juotuihin määrin ja juoman väkevyyttä täsmentäviin juomamerkkimainintoihin (Simpura 1983; ks. myös Paakkanen 1986). Vaikka varsinaiset humalamaininnat eivät hallitsekaan juomiskertakuvauksia, näyttää siltä, että juodut määrät ja juoman väkevyys muodostavat keskeisen kuvailu-ulottuvuuden, jonka taustalla ovat käsitykset humalasta alkoholiin kiinteästi yhdistyvänä ilmiönä. Edellä mainitut tutkimukset suomalaisten ulkomaanmatkailusta (Veijola 1988) ja arkielämän kuvausten alkoholimaininnoista (Simpura & al. 1989) tukevat myös tätä käsitystä, ja sama humalan voimakas painottaminen on havaittavissa television ykkösolut-mainoksista tehdyssä tutkimuksessa (Tigerstedt 1988).

Puhuttaessa humalan merkityksestä suomalaisten juomatavoissa on vielä uudelleen korostettava ilmiäyttyytymisen ja alkoholia koske-

vien ajattelutapojen välistä eroa. Huomattava osa alkoholinkäyttökerroista on sellaisia, joiden yhteydessä eivät juodut määrät tai käyttäytymismuutokset anna aihetta puhua humalakeskeisyydestä; silti tavat kuvata alkoholin käyttöä lähtevät siitä, että juodut määrät, juomien väkevyys ja humaltumisen mahdollisuus ovat keskeisiä kiinnekohtia. Erityisen selvästi tämä kahतालaisuus tuli näkyviin tutkimuksessa, jossa selvitettiin vuonna 1976 kerätyn aineiston perusteella juomiskertojen ominaisuuksia sosiaalisina tilanteina sekä samojen kertojen kuvauksissa ilmeneviä alkoholin käyttöön liittyviä sosiaalisia merkityksiä (Simpura 1983). Vastavaan vuonna 1984 kerättyyn aineistoon perustuvat tarkastelut viittaavat siihen, että olennaisia muutoksia ei juomisen kuvailuvoissakaan olisi tapahtunut (Paakkanen 1989).

Onko humala kesyyntymässä?

Näyttää siltä, että puhe humalan kesyyntymisestä voi sekin tarkoittaa erilaisia asioita. Yhtäältä voidaan tarkoittaa humaltumiskertojen tulemistä entistä harvinaisemmiksi ja toisaalta voidaan ajatella, että päihtymys johtaa nykyään vähäisempiin haittavaikutuksiin kuin samanasteinen humala joskus ennen. Jälkimmäinen väite sisältää lähinnä sen ajatuksen, että kyky hallita ja välttää humaltumisen kielteisiä seurauksia olisi vähitellen parantunut. Samalla kuitenkin osa humalan loistokkuudesta olisi myös kadonnut (vrt. Virtanen 1982 a & b). Juomatapatutkimuksen tulosten mukaan onkin koettujen alkoholihaittojen esiintyminen juotua alkoholilitraa kohti hieman vähentynyt vuoteen 1984 tultaessa (ks. Säilä 1985).

Humalan mahdollinen kesyyntyminen voisi tapahtua ainakin kolmea tietä. Edellä mainittu juomisen ja humalan hallintakyvyn voimistuminen on niistä ensimmäinen. Toinen mahdollisuus on se, että humalaa ja sen seurauksia siedetään yhä paremmin ja ettei aikaisemmin haitallisena pidettyyn käyttäytymiseen enää puututakaan niin herkästi. Kolmas kesyyntymistie liittyy elin- ja työympäristöjen muutokseen sekä hoito- ja huoltojärjestelmien kehitykseen. Jos ympäristö muuttuu ”humalaa kestävämmäksi” niin, että humalan seuraamukset ovat vähemmän dramaattisia kuin ennen, ja jos samaan aikaan hoito- ja huoltojärjestelmä pys-

tyy entistä paremmin lievittämään jo syntyneitä haittoja, voi näyttää siltä, että humala olisi kesyyntymässä. Tutkimustuloksista saadaan tukea oletukselle itsekontrollikyvyn mahdollisesta voimistumisesta (vrt. Säilä 1985). Elin- ja työympäristöjen puolestaan luulisi muuttuneen entistä huonommin humalaa sietäväksi, kun ajatellaan esimerkiksi modernin tietotekniikan tai liikenteen asettamia vaatimuksia. Niistä muutoksista, joissa olisi kyse lähiympäristön suvaitsevammasta suhtautumisesta humalaan ja sen seurauksiin, ei ole tietoja.

Vuosina 1968 ja 1984 kerätyt juomatapatutkimusten aineistot tarjoavat mahdollisuuden arvioida humalokokemusten yleisyyden muutosta väestön keskuudessa (Simpura 1985, 71). Arviot perustuvat samoihin humaltumistiheyttä koskeviin kysymyksiin, joita edellä jo käsiteltiin vuoden 1984 osalta. Niiden vastaajien osuus, jotka oman ilmoituksensa mukaan olivat ainakin kerran haastattelua edeltäneen vuoden aikana juoneet itsensä tosi humalaan, oli lisääntynyt tuntuvasti. Vuonna 1968 oli 15 prosenttia naisista ottanut ainakin yhden tosi humalan; vuonna 1984 oli vastaava osuus 38 prosenttia. Miesten luku vuonna 1968 oli 60 prosenttia, mutta vuonna 1984 jo 74 prosenttia. Humala kuuluu siis entistä suuremman väestöosan vuosittaiseen kokemuspäiriin. Muutos näkyy myös niitten osuuksissa, jotka juovat itsensä humalaan useammin. Vähintään kerran kuukaudessa joi itsensä tosi humalaan vuonna 1968 vain 1 prosentti naisista; vuonna 1968 osuus oli 4 prosenttia. Miehistä humaltui vuonna 1968 oikein todella ainakin kerran kuukaudessa 13 prosenttia; vuonna 1984 vastaava luku oli 26 prosenttia.

Vaikka humaltumistiheystietoja ei ole saatavissa juomatapojen kehityksen kannalta tärkeältä vuodelta 1976, näyttää siltä, että rajut humaltumiskokemukset ovat todella paljon yleisempiä nykyisin kuin parikymmentä vuotta sitten. Puhe humalan määrällisestä kesyyntymisestä voi koskea siis enintään suhteellisia osuuksia, jolloin väitettäisiin, että humalan osuus koko juomisesta on vähentynyt. Juomatapatutkimuksien mukaan tällainen kehityssuunta on kyllä havaittavissa vuoden 1976 jälkeen, mutta melko heikkona. Vuosina 1968, 1976 ja 1984 yli yhden promillen humalaan johtaneilla juomiskerroilla nautittiin 28, 39 ja 33 prosenttia nais-

ten ja 67, 66 ja 63 prosenttia miesten alkoholin kokonaiskulutuksesta (Simpura 1985, 72).

Merkkejä humalan kesyntyemisestä voitaisiin etsiä myös nuorison juomatavoista. Tulokset kuitenkin viittaavat mieluummin päinvas- taiseen suuntaan. Nuorten juominen lisääntyy ja humalan osuus säilyy vähintään entisellään (Rahkonen & Ahlström & Rimpelä 1987). Suomalaisen kauppaoppilaiden humalakuvaukset eivät myöskään sisällä merkkejä perinteisen humalakeskeisen mallin heikkenemisestä (Mäkelä & Virtanen 1987).

Ajatus humalan kesyntyemisestä on liitetty myös siihen keskusteluun, jota on käyty alkoholin käytön arkistumisesta. Arkistuminen näyttää tavanomaisessa keskustelussa useimmiten tarkoittavan sitä, että alkoholin käytön uskotaan olevan leviämässä perinteisten käyttötilanteiden ulkopuolelle, viikonlopusta arkipäiviin. Tällaista kehitystä ei kuitenkaan ollut juomatapatutkimuksissa havaittavissa (ks. Simpura 1985, 83—88). Sen sijaan on merkkejä toisen- tyyppisestä arkistumisesta, jossa alkoholin käyttö ei enää olisikaan keskittynyt niin voimakkaasti kuin joskus aikaisemmin erityisiin juomistilanteisiin, joissa alkoholin käyttö on pääasia. Alkoholi on hitaasti tulossa mukaan lähempänä arkielämää oleviin tilanteisiin, joissa juominen ei olekaan enää keskeistä, vaan alkoholi on toissijaisessa asemassa juhlistamassa ja koristamassa tilannetta tai voitelemassa sosiaalisia suhteita (vrt. Simpura & Partanen 1985). Juomisen toissijaisuuden voimistuminen voisi ehkä myös parantaa mahdollisuuksia kontrolloida humalaa itse, kun tilanteessa läsnä olevat muut tavoitteet tulevat tärkeämmiksi.

Miten yhtenäisiä ovat suomalaisten juomatavat?

On jo todettu, että suomalaisen juomisen humalakeskeisyys ei voi tarkoittaa sitä, että kaikki alkoholin käyttö sisältäisi humaltumisen ajatuksena tai tavoitteena. Juomatapojen vaihtelu on humaltumisenkin suhteen suurta. Myös eri väestöryhmien välillä on suuria eroja. Juomatapatutkimusten peruseräraporteissa (Simpura 1985) on käsitelty lähinnä iän ja sukupuolen mukaan muodostettujen väestöryhmien välisiä eroja. Suomalaisen humalan nykytilasta käydyin keskustelun kannalta tärkeämpää on tar-

kastella eri sosiaaliluokkien välisiä eroja. Koskeehan keskustelun keskeinen väite nimenomaan sitä, että toimihenkilöistyvässä kaupunki-Suomessa on syntymässä laajoja väestöryhmiä, joille alkoholin käyttö ja siihen liitettävät merkitykset eivät enää jäsennykään humalan kautta.

Valitettavasti juomatapatutkimusten aineistoissa eri vuosina käytetyt ammattiluokitukset eivät anna kovin luotettavaa pohjaa sosiaaliluokkien välisten erojen tarkastelemiseen (ongelmista ks. Simpura 1985, liite 1); vuoden 1984 aineiston uudelleenkodeaus on käynnissä ja sen jälkeen on mahdollisuus yksityiskohtaisempaan analyysiin. Tähän mennessä julkaistujen tulosten (ks. esim. Ahlström 1985, 116—122) perusteella voidaan esittää eräitä havaintoja. Juomistiheys on sitä suurempi, mitä korkeammassa asemassa olevasta sosiaaliryhmästä on kysymys. Sen sijaan usein humaltuvien osuus ei ollut suoraan yhteydessä sosiaaliasemaan. Naisilla usein humaltuvien osuus vaihteli vain vähän, miehillä taas sekä työntekijät että alemmat toimihenkilöt erottuivat muista suuremman humaltumistiheydensä vuoksi. Vuoden 1968 jälkeen tapahtuneet muutokset eivät näytä eroja kaventaneen, vaan kulutuksen kasvu on merkinnyt yleensä myös humaltumistiheyden lisääntymistä. Huomattavaa on, että ylempien toimihenkilömiesten ryhmässä muutos on ollut varsin pieni. Havainnot eivät sinänsä ole uusia; samansuuntaisiin tuloksiin päädyttiin jo 1950-luvun lopulla tehdyssä tutkimuksessa (Allardt 1957). ”Uusi keskiluokkakkin” on siis ehkä ollut olemassa jo kauan.

Sosiaaliryhmien välisiä eroja tutkittiin myös vuonna 1976 kerätyn aineiston perusteella, kun selvitettiin juomistilanteiden jakautumista eri tilannetyyppeihin (Simpura 1983, 108—121). Sekä ylempät että alemmat toimihenkilöt erottuivat hivenen muusta väestöstä sikäli, että toimihenkilöillä oli suhteellisesti enemmän virallisiin tilaisuuksiin, juhlatilaisuuksiin, vierailuihin ja myös aterioihin liittyneitä juomiskertoja.

Kun tarkastellaan alkoholin keskikulutustasoa ja humalakulutuksen osuutta (Ahlström 1985, 118—121), erottuvat työntekijämiehet muita humalahakuisempina. Heidän alkoholin kulutuksensa on kuitenkin samalla tasolla kuin kummankin toimihenkilöryhmän miehillä. Ylempät toimihenkilöt ovat sekä miesten että

naisten keskuudessa alimman humalakulutussuuden ryhmä: tämän ryhmän naisilla humalakulutuksen osuus oli alle 20 prosenttia ja miehillä noin 35 prosenttia. Kuitenkin ylempiin toimihenkilöihin luokitellut naiset olivat kulu- tustasoltaan muita naisten ryhmiä ylempänä.

Sosiaaliryhmien väliset erot siinä suhteessa, miten juomista kuvataan juomiskertakuvauksissa omin sanoin, ovat melko pienet (Simpura 1983, 106—121; Paakkanen 1989). Voidaankin puhua yhtenäisestä suomalaisesta juomakulttuurista, kun tarkoitetaan juomista koskevia ilmaisuja ja niiden tulkintoja erilaisissa yhteyksissä (vrt. Simpura 1983, luku 10): ”Sanallisten juomiskertakuvausten sisällön tarkastelun antamat tulokset voidaan tulkita niin, että ne tukevat käsitystä yhtenäisestä juomakulttuurista, mikä ilmenee juoman aineellisten ominaisuuksien hallitsevasta asemasta juomiskuvauksissa.” Juomisen määrälliset piirteet sen sijaan vaihtelevat paljonkin. Kulttuuristen käsitysten ja käyttäytymispiirteiden erillisuus tulee näissä tuloksissa näkyvästi esiin.

Keskusteluun viinapäästä ja nykyajasta sopivat myös havainnot juomatapojen alueellisista eroista: oletettua modernia juomista edustava Helsingin seutu poikkeaa muusta maasta korkeamman kulutustasonsa, naisten huomattavasti muuta maata runsaamman alkoholin käytön mutta myös alhaisemman humalakulutussuutensa vuoksi (Simpura & Lahti 1988). Humalan suhteellinen osuus on siis helsinkiläisten juomisessa pienempi kuin muualla, mutta humalakemusten absoluuttinen määrä vähintään koko maan keskitasolla.

Perustuuko alkoholipolitiikka virheellisiin käsityksiin suomalaisesta viinapäästä?

Vuoden 1987 alkoholikomitean mietinnössä (Yhteiskunnan muutos ja alkoholipolitiikka 1989) käsitellään perusteellisesti juomatapojen kehitystä ja tulevaisuudennäkymiä. Mietinnössä päädytään siihen käsitykseen, että juomatapojen muutokset ovat hitaita ja tapahtuvat mieluummin sukupolven kuin vuosikymmenen puitteissa. Mietinnössä korostetaan, että Suomessa tosin on paljon rajuun kertajuomiseen liittyviä alkoholihaittoja, mutta että alkoholipolitiikan kehittämisen kannalta keskeisempää on sittenkin alkoholin kokonaiskulutuksen taso ja

sen yhteys alkoholihaittojen määrään. Komitean ehdotuksissa ei lainkaan viitata suomalaisen juomatapojen erityispiirteisiin. Samalla epäsuorasti torjutaan se käsitys, että suomalaisten alkoholiongelmien perussyys olisi juomatapojen usein esitetty ”sivistymättömyys”. Juomatapojen laadullisiin muutoksiin kyllä uskotaan, mutta niihin liittyviä toimia ei tarjota toimenpide-ehdotuksiksi.

Käynnissä oleva juomatapojen muutosprosessi näyttäisi jossakin määrin sopivan siihen käsitykseen, joka esitettiin Suomen alkoholiolojen sodanjälkeistä kehitystä vuoteen 1975 saakka käsittelevän raportin yhteenvedossa (Mäkelä & Sulkunen & Österberg 1981, 58): ”...meneillään on jatkuva suuntaus kohti sellaista humalakäyttäytymistä, joka on vähemmän altis aiheuttamaan ristiriitoja.” Alkoholipolitiikan kannalta merkittävä on kuitenkin jatkototeamus: ”Joka tapauksessa alkoholipolitiikka on todistettavasti vaikuttanut kulutuksen tasoon, mutta kaikki yritykset muovata juomatapojen ydintä ovat enemmän tai vähemmän epäonnistuneet.” Tälle kannalle näyttää vuoden 1987 alkoholikomiteakin asettuvan, kun se pohtii mahdollisuuksia edistää juomisen hallintaa ja elämän yleistä itsehallintaa ja toteaa, miten vaikeaa on hahmotella sellaisia julkisia toimenpiteitä, jotka itsehallintakykyä tukemalla voisivat vaikuttaa alkoholihaittojen määrään. Vaikeuksia on toki tarjolla myös komitean suosittelemalla alkoholin kulutuksen säätelyä jatkavalla linjalla. Eräänlaiseksi täydennykseksi kulutuksen säätelylinjalle tarjoutuu Pekka Sulkusen (1985) ehdottama ”laadullinen ja kohdistettu alkoholipolitiikka”, jossa kulutuksen säätelyn lisäksi korostetaan erityisen haitalliseen juomiskäyttäytymiseen kohdistuvan välittömän puuttumisen merkitystä.

Alkoholipolitiikkaa ei siis harjoiteta juomatapojen sivistymättömyyden vuoksi, vaan sen oikeutuksena ovat alkoholista aiheutuvat haitat ja käsitys niiden torjumisen tarpeellisuudesta. Siksi keskustelu viinapäästä voi viedä huomiota sivuun alkoholipolitiikan harjoittamisen ytimestä. Keskustelu viinapäästä on kuitenkin hyödyllistä siksi, että se pakottaa esiin erisuuntaisia perusteluja erilaisten alkoholipolitiikkaa koskevien käsitysten puolesta ja niitä vastaan.

Lopuksi

1. Suomalaisten juomatavoissa on eräitä muitten maitten alkoholinkäyttötavoista poikkeavia erityispiirteitä, joista monet näyttävät liittyvän humaltumisen keskeiseen asemaan sekä itse juomiskäyttäytymisessä että varsinkin juomista koskevilla ajattelutavoissa.

2. Suomalaisten juomatavat vaihtelevat paljon kuten minkä tahansa muunkin maan väestön juomatavat. Puhe suomalaisesta juomatavasta ei siis voi tarkoittaa sitä, että kaikki joisivat samalla tavalla tai liittäisivät juomiseen samanlaisia kulttuurisia merkityksiä. Vaihtelun esiintyminen ei kuitenkaan mitätöi sitä seikkaa, että alkoholin käyttöä koskevissa käsityksissä on edelleen erityistä yhtenäisyyttä, joka näyttää liittyvän nimenomaan humaltumiseen.

3. Juomatavat eivät ole kuitenkaan muuttumattomia, vaan niissä tapahtuu jatkuvasti muutoksia. Havainnot suomalaisten juomatapojen muuttumisesta hillitympään suuntaan voivat myös olla todellisia, mutta kestäneet kauan, ennen kuin ne voidaan yleistää koskemaan koko väestöä. Nopeastikin muuttuvissa elinoloissa ovat juomatapojen laadulliset piirteet osoittautuneet hitaiksi muuttumaan.

4. Alkoholipolitiikkaa harjoitetaan alkoholin käytöstä koituvien haittojen ehkäisemiseksi. Silloin on keskeistä kulutustason ja alkoholihaittojen määrän välinen yhteys: mitä enemmän juodaan, sitä enemmän on alkoholihaittoja. Juomatapojen laadulliset piirteet — kuten humalan tärkeys — vaikuttavat kyllä siihen, millaisista haitoista alkoholihaittojen kokonaismäärä koostuu. Niinpä Suomessa on edelleen suhteellisen paljon runsaaseen kertajuomiseen liittyviä haittoja. Juomatapojen laadullisten piirteiden muutokset ovat kulutustason vaihteluihin verrattuina niin hitaita, että niillä ei ole välttämättä ratkaisevaa vaikutusta alkoholihaittojen kokonaismäärään.

Kirjallisuus

Ahlström, Salmelainen: Naisten alkoholin käyttö. S. 107—131. Teoksessa: Simpura, Jussi (toim.): Suomalaisten juomatavat. Helsinki: Alkoholitutkimussäätiö, 1985

Ahola, Eija: Happy hour. Uuden keskiluokan ravintola-elämää. Helsinki: Hanki & Jää, 1989

Allardt, Erik: Drinking norms and drinking habits. Helsinki: Alkoholitutkimussäätiö, 1957

Dight, Susan E.: Scottish drinking habits. London: HMSO, 1976

Estudio de los hábitos de consumo de alcohol de la población adulta española. Ministerio de Salud y Consumo. Madrid 1984

Falk, Pasi & Sulkunen, Pekka: Kulttuuri, alkoholi ja alkoholikulttuuri. Alkoholipolitiikka 46 (1981): 6, 314—320

Frånberg, Per: Bluddervin och eter. En studie i alkoholpolitik och norrländska dryckesvanor. S. 83—97. I: Historia nu. Forskningsrapporter från Historiska institutionen vid Umeå universitet, 4. Umeå 1988

Hauge, Ragnar & Irgens-Jensen, Olav: Alkohol i Norden. Helsingfors: Alko & NAD, 1987

Jokinen, Eeva & Veijola, Soile: Finnischer Alkoholrausch im Ausland. Drogalkohol 12 (1988): 3, 197—210

Knibbe, Ronald & Lemmens, P. H.: Korrelate des Alkoholkonsums in der Schweiz, Deutschland und den Niederlanden. Drogalkohol 11 (1987): 1, 27—41

Kuusi, Pekka: Suomen viinapulma gallup-tutkimuksen valossa. Helsinki: Otava, 1948

Lolli, Giorgio & Serianni, Emidio & Golder, Grace M. & Luzzatto-Fegiz, Pierpaolo: Alcohol in Italian culture. New Haven: The Free Press & Yale Center of Alcohol Studies, 1958

Mäkelä, Klaus: Alkoholitutkimus ja alkoholipolitiikka. Sosiologia 8 (1971): 4, 215—237

Mäkelä, Klaus: The uses of alcohol and their cultural regulation. Acta Sociologica 26 (1983): 1, 21—31

Mäkelä, Klaus & Sulkunen, Pekka & Österberg, Esa: Suomen väkijuomaolot 1950—1975. S. 37—62. Sosiaalipolitiikka 1981. Sosiaalipolitiittisen yhdistyksen vuosikirja. Vammala 1981

Mäkelä, Klaus & Virtanen, Matti: Kauppaoppilaiden suomalainen humala. Alkoholipolitiikka 52 (1987): 4, 162—172

Nordisk alkoholstatistik. Stockholm: Socialstyrelsen, 1988

Paakkanen, Pirjo: Alkoholi suomalaisessa kaunokirjallisuudessa vuosina 1911—12 ja 1972. Tutkimuslause 164. Helsinki: Alkoholipoliittinen tutkimuslaitos, 1982

Paakkanen, Pirjo: Suomalaisten juomaluokitukset vuonna 1976. Alkoholipolitiikka 51 (1986): 5, 281—290

Paakkanen, Pirjo: Omasanaiset juomiskertakuvaukset alkoholikulttuurin tulkina. Käsikirjoitus, toukokuu 1989

Partanen, Juha (ed.): Finnish intoxication on the screen. Tutkimuslause 143. Helsinki: Alkoholipoliittinen tutkimuslaitos, 1980

Peltonen, Matti: Kuinka suomalainen viinapää syntyi? Alkoholipolitiikka 53 (1988): 1, 3—13

Pirinen, Mika: Ravintolakäynnit Helsingin keskustassa. Alkoholipolitiikka 53 (1988): 1, 49—51

Poikolainen, Kari: Alcohol poisoning mortality in four Nordic countries. Helsinki: Finnish Foundation for Alcohol Studies, 1977

Pyörälä, Eeva: Trends in alcohol consumption in Spain, Portugal, France and Italy from the 1950's until the 1980's. Paper presented at the 35th International Congress on Alcoholism and Drug Dependence, Oslo 31.7.—6.8.1988

Pyörälä, Eeva: Talking about drinking among young adults in Spain and Finland. Esitelmä Kettil Bruun Socie-

tyn 15. alkoholiepidemiologiasymposiumissa, Maastricht 11.–16.6.1989

Pyörälä, Eeva & Simpura, Jussi: Espanjan alkoholiolot kulttuurin, elinolojen ja talouden murroksessa. Alkoholipolitiikka 51 (1986): 3, 129–137

Rahkonen, Keijo & Sulkunen, Pekka: Miten päihtyneiden säilöönotoilta voitaisiin välttyä? Tutkimuslause 177. Helsinki: Alkoholipoliittinen tutkimuslaitos, 1987

Rahkonen, Ossi & Ahlström, Salme & Rimpelä, Matti: Nuorten alkoholin käyttö vuosina 1973–1987. Alkoholipolitiikka 52 (1987): 6, 292–302

Roos, Jeja-Pekka: Homogeenisuus ja hierarkiat. Sosiologia 23 (1986): 1, 68–69

Sadoun, Roland & Lolli, Giorgio & Silverman, Milton: Drinking in French culture. New Brunswick: Rutgers Center of Alcohol Studies, 1965

Simpura, Jussi: Juomatavat Suomessa ja Skotlannissa I. Alkoholin käytön esiintyminen ja alkoholin kulutus. Alkoholipolitiikka 44 (1979): 5, 225–236

Simpura, Jussi: Juomatavat Suomessa ja Skotlannissa II. Alkoholin käytön perustelut ja alkoholiasenteet. Alkoholipolitiikka 44 (1979): 6, 269–275

Simpura, Jussi: Drinking contexts and social meanings of drinking. A study with Finnish drinking occasions. Helsinki: Finnish Foundation for Alcohol Studies, 1983

Simpura, Jussi (toim.): Suomalaisten juomatavat. Haastattelututkimusten tuloksia vuosilta 1968, 1976 ja 1984. Helsinki: Alkoholitutkimussäätiö, 1985

Simpura, Jussi: Juomatapojen muutossuuntia Pohjoismaissa 1970-luvun puolivälin jälkeen. Alkoholipolitiikka 53 (1988): 6, 283–293

Simpura, Jussi & Partanen, Juha: Juomatavat muuttuvassa yhteiskunnassa. S. 206–217. Teoksessa: Simpura, Jussi (toim.): Suomalaisten juomatavat. Helsinki: Alkoholitutkimussäätiö, 1985

Simpura, Jussi & Lahti, Marja-Leena: Juomatapojen alueellinen vaihtelu Suomessa vuonna 1984. Alkoholipolitiikka 53 (1988): 3, 114–121

Simpura, Jussi & Fahrenkrug, Hermann & Hyttinen, Marita & Thorsen, Thorkil: Eläytymismenetelmä kulttuurisissa vertailuissa. Alkoholipolitiikka 54 (1989): 1, 23–28

Skog, Ole-Jørgen: The distribution of alcohol consumption. Part I: a critical discussion of the Ledermann model. SIFA-stensilerie 67. Oslo: Statens institutt for alkohol-forskning, 1983

Sulkunen, Pekka: Alkoholin kulutus ja elinolojen muutos toisen maailmansodan jälkeen. Vammala 1980

Sulkunen, Pekka: Normer, betydelse, funktioner — tre ansatser till kulturella förklaringar av alkoholbruket. Sociologisk forskning 20 (1983): 1, 20–34

Sulkunen, Pekka: Kohti laadullista ja kohdistettua alkoholipolitiikkaa. Alkoholipolitiikka 50 (1985): 6, 303–311

Sulkunen, Pekka: Miksi alkoholin kulutus vähenee Ranskassa II. Alkoholipolitiikka 53 (1988): 2, 66–75

Säilä, Sirkka-Liisa: Alkoholin käytön seuraukset. S. 147–163. Teoksessa: Simpura, Jussi (toim.): Suomalaisen juomatavat. Helsinki: Alkoholitutkimussäätiö, 1985

Tigerstedt, Christoffer: Små berättelser för stora män — öreklam i finsk TV under 1980-talet. Alkoholpolitik 5 (1988): 1, 50–58

Veijola, Soile: Turismin näyttämöt ja kulissit. Huomioita suomalaisesta seuramatkaetiketistä. Tutkimuslause 179. Helsinki: Alkoholipoliittinen tutkimuslaitos, 1988

Verkko, Veli: Homicides and suicides in Finland and their dependence on national characters. Copenhagen: Gads, 1951

Wilson, Paul: Drinking habits in England and Wales. London: HMSO, 1980

Virtanen, Matti: Änkyrä, tuiske, huppeli. Muuttuva suomalainen humala. Juva: WSOY, 1982. 1982 a

Virtanen, Matti: Suomalaista viinapäätä etsimässä. Alkoholipolitiikka 47 (1982): 1, 35–37. 1982 b

Yhteiskunnan muutos ja alkoholipolitiikka. Vuoden 1987 alkoholikomitean mietintö. Komiteamietintö 1989:1. Helsinki: Valtion painatuskeskus, 1989.

English Summary

Jussi Simpura: Viinapäät ja nykyaika (Finnish boozing today)

Ever since the turn of this century, one of the central themes in the debate concerning alcohol in Finland has been the existence of a peculiar way of drinking, called Finnish boozing. This way of drinking, exemplified in a notorious tendency of drinking to intoxication, or in often violent and disturbing behaviour when drunk, has been explained both as a genetically determined trait and as a culturally determined behavioural pattern. Once again, this topic came to the fore after publication of the report of the Alcohol Committee in January, 1989. The Committee proposed that the present alcohol control policy should be continued, with control of availability and of consumption levels as key instruments. The proposals were criticized, among other things, for not believing in the qualitative

changes in drinking habits that, it is thought, will lead to increasing self-control of drinking and to a decrease in the harmful consequences of drinking.

This debate on drinking patterns focuses on three questions. Are there really features peculiar to drinking in Finland? Are these peculiarities uniformly distributed throughout the whole population? Are these peculiarities an essential argument in formulating alcohol control policies? The present article shows that the evidence from recent research, though scattered, supports the view that there are some peculiarities related to the important role of intoxication. These peculiarities are encountered particularly in ways of thinking and talking about drinking, but also in behaviour. Drinking patterns vary widely in the Finnish population, as in any other population, and the uniformity of drinking must refer to cultural conceptions

rather than to overt behaviour. Lastly, the present alcohol control policies do not need the concept of 'Finnish boozing' as one of their key arguments. The proposals of the Alcohol Committee are built on the relationship between consumption levels and alcohol-related damage. The

changes in qualitative features of drinking are so slow that their effects on the overall harmful effects of drinking are outnumbered by the effects of changes in consumption levels.

Huomio, kirjoittajat!

Lehtemme toimitus on siirtynyt PC-kauteen. Jutut voi nyt lähettää myös levykkeellä. Tarkemmat ohjeet löytyvät III kansisivulta.